ภาคที่ 1
เรื่องราวทั่วไปในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

บทที่ 1
ลักษณะทั่วไปของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

1. ความหมาย

ศาสตราจารย์ คาร์ล ดับเบิ้ลยู ดอยช์ (Karl W. Deutsch) แห่งมหาวิทยาลัย ฮารวาร์ด ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ" ไว้อย่างกว้าง ๆ ว่า "ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศประกอบด้วยพฤติกรรมและการกระทำทั้งหลายของรัฐที่มีต่อกันโดยปราศจากการควบคุมอย่างเพียงพอ"[1] จากคำจำกัดความดังกล่าว การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้แก่ การศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมและการกระทำของรัฐที่มีต่อกันโดยปราศจากเครื่องมือควบคุมการกระทำของรัฐได้อย่างเด็ดขาด ถ้าจะเปรียบกับเกมกีฬา ซึ่งประกอบด้วยผู้เล่นที่เป็นรัฐเอกราชจำนวนประมาณร้อยเศษ แต่ละรัฐต่างก็มีความแตกต่างกันออกไปในด้านกำลังคน ขนาด อำนาจ และอิทธิพล ทรัพยากร วัตถุ-ประสงค์ อุดมการณ์ ตลอดจนนโยบายในการดำเนินกิจการและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และแต่ละรัฐอาจเปลี่ยนหรือละเมิดกฎเกณฑ์ของเกมได้ทุกเวลา โดยไม่จำเป็นต้องบอกกล่าวรัฐอื่น ๆ ให้ทราบล่วงหน้า รัฐบางรัฐอาจรวมตัวเข้ากันเป็นกลุ่ม ๆ ในลักษณะและขนาดที่แตกต่างกัน กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้อาจมีวัตถุประสงค์ร่วมกันหรือขัดแย้งกัน ในปัจจุบันมีอยู่ 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มประเทศฝ่ายตะวันตก กลุ่มประเทศฝ่ายตะวันออก และกลุ่มประเทศฝ่ายโลกที่สาม[2] แต่ละกลุ่มต่างก็มีลักษณะทางการเมืองและส่วนได้ส่วนเสียไม่เหมือนกัน ซึ่งลักษณะทางการเมือง และการป้องกันส่วนได้ส่วนเสียของแต่ละกลุ่มสามารถเห็นได้ชัดในที่ประชุมขององค์การระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน

[1]Karl W. Deutsch, *The Analysis of International Relations* (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1978), p.II

[2]ประเทศฝ่ายโลกที่สามได้แก่ บรรดาประเทศทั้งหลายในเอเชีย ลาตินอเมริกาและอัฟริกาที่ไม่ตกอยู่ภายใต้การปกครองและควบคุมของประเทศอำนาจฝ่ายตะวันตก และไม่มีรัฐบาลปกครองในรูปแบบคอมมิวนิสต์ ประเทศโลกที่สามส่วนมากยึดถือนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในสงครามเย็น ดู J.D B. Miller, *The Politics of the Third World* (London : Oxford University Press, 1970), p. 11.

ที่ประชุมขององค์การสหประชาชาติ[3] เช่น ที่ประชุมของ Special Political Committee ที่ประชุมสมัชชาใหญ่[4] ที่ประชุมของคณะมนตรีความมั่นคง เป็นต้น

นอกจากนี้รัฐมหาอำนาจในแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มตะวันตกและกลุ่มตะวันออก ต่างพยายามใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อหาทางชักจูง บีบบังคับรัฐที่เล็กกว่ามาเป็นบริวารของตน ซึ่งบางครั้งก่อให้เกิดกรณีพิพาท และความตึงเครียดระหว่างประเทศ กล่าวได้ว่ารัฐต่าง ๆ ที่มีบทบาทมากบ้างน้อยบ้างในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่างล้วนแต่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติอันเป็นองค์การสากลแห่งเดียวในโลกที่มีกฎเกณฑ์ และข้อบังคับควบคุมพฤติกรรมของรัฐ ซึ่งเรียกว่า กฎบัตรสหประชาชาติ (U.N. Charter) องค์การสากลนี้ เป็นสถานที่ที่สมาชิกชอบใช้เป็นที่ประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถกเถียงหรือทำความตกลงกันในปัญหาที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าองค์การสหประชาชาติพยายามอย่างยิ่งที่จะให้สมาชิกทั้งหมดยอมรับและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ได้วางไว้เพื่อควบคุมการกระทำของรัฐในทางที่ผิด ๆ แต่ก็ยังประสบความล้มเหลวอยู่เนือง ๆ ทั้งนี้เนื่องจากประเทศมหาอำนาจไม่ได้ให้ความร่วมมือในเรื่องดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนและยุ่งยากจนมนุษย์ไม่อาจเข้าใจได้หมด ดังนั้นการศึกษาในเรื่องนี้จำเป็นจะต้องอาศัยการสังเกต การวิเคราะห์ และการใช้ทฤษฎีประกอบกันไปเพราะมิฉะนั้นแล้วก็ไม่อาจที่จะอธิบายหรือทำนายเหตุการณ์ที่เกิดหรือที่กำลังจะเกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้อย่างถูกต้อง

2. ขอบเขต

การศึกษาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีขอบเขตกว้างขวาง เพราะเนื้อหาของวิชานี้ครอบคลุมถึงวิชาหลักทั้งหกในสาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คือ วิชาการเมืองระหว่างประเทศ (International Politics) วิชากฎหมายระหว่างประเทศ (International Law) วิชาประวัติศาสตร์ทางการทูต (Diplomatic History) วิชาองค์การระหว่างประเทศ (International Organization) วิชาเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (International Economics) และวิชาว่าด้วยการศึกษาเฉพาะส่วนภูมิภาค (Area or Regional Studies)

เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรืออีกนัยหนึ่งการกระทำ (actions) และปฏิกิริยาโต้ตอบ (Reactions) ระหว่างรัฐมีเนื้อหาที่ค่อนข้างซับซ้อนและยากที่จะเข้าใจ

[3]ดู Thomas Hovet, Jr., *Bloc Politics in the United Nations* (Boston : Harvard University Press, 1960).

[4]ดู Hayward R. Alker, Jr. and Bruce M. Russett, *World Politics in the General Assembly* (New Haven, Conn. : Yale University Press, 1965).

ได้อย่างแจ่มแจ้ง การที่จะอาศัยวิชาหลักทั้งหกดังกล่าวแต่เพียงลำพังมาทำความเข้าใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐนั้นไม่เป็นการเพียงพอ จำเป็นจะต้องอาศัยการศึกษาวิชาอื่น ๆ ทางด้านสังคมศาสตร์ อาทิเช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ทางการเมือง สังคมวิทยา จิตวิทยา รวมทั้งยุทธศาสตร์และทฤษฎีทางการเมือง มาช่วยทำความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ถ้าปราศจากเสียซึ่งความรู้ในวิชาทางด้านสังคม-ศาสตร์ดังกล่าวแล้ว ย่อมเป็นการยากที่จะเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับปัจจัยและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้นำของรัฐ พฤติกรรมทางการเมืองระหว่างรัฐตลอดจนปัจจัยที่นำไปสู่ความเข้มแข็งและความอ่อนแอของรัฐได้อย่างแจ่มแจ้ง

3. จุดมุ่งหมายในการศึกษา

จุดมุ่งหมายในการศึกษาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามที่ศาสตราจารย์ยอร์ช เอฟ เคนแนน (George F. Kennan) ได้กล่าวไว้มีอยู่ 2 ประการคือ[5]

ประการแรก เพื่อให้นักศึกษาซึ่งไม่ได้ทำงาน หรือมีส่วนร่วมในงานเกี่ยวกับด้านต่างประเทศ ได้รับความรู้ทั่วไปในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เรียนรู้ถึงวิธีการวิเคราะห์ปัญหา และรู้จักใช้ความคิดให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ การเรียนรู้ดังกล่าวจะทำให้นักศึกษาเป็นผู้มีความสามารถในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาระหว่างประเทศได้อย่างมีเหตุผล

ประการที่สอง เพื่อเป็นการตระเตรียมบุคคลซึ่งจะไปประกอบอาชีพทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งอาจจะเป็นงานรัฐบาล หรืองานขององค์การระหว่างประเทศ การศึกษาเพื่อจุดมุ่งหมายดังกล่าวนี้ มักกระทำกันในขั้นบัณฑิต โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะผลิตผู้เชี่ยวชาญ (Specialists) ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศออกมา ผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวจะต้องศึกษาและมีความรู้ในวิชาแขนงอื่น ๆ ทางด้านสังคมศาสตร์ เช่น สังคม-วิทยา จิตวิทยา มานุษยวิทยา เป็นต้น เพราะถ้าปราศจากความรู้ในวิชาดังกล่าวแล้ว การเข้าใจในปัญหาของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็จะเป็นไปโดยไม่ลึกซึ้งเท่าที่ควร

4. ความสำคัญของการศึกษา

ในโลกปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสันติภาพและการอยู่รอดของโลก การร่วมมือกันระหว่างประเทศไม่ว่าในด้านใด ๆ ก็ดีล้วนแต่เกิดจากความสัมพันธ์ และความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐที่มีต่อกัน นับตั้งแต่ที่รัฐทั้งหลายมี

[5]ดู George F. Kennan, "Training for Statesmanship," *The Princeton Alumni Weekly*, March 6, 1953, pp. 10-12.

อุปกรณ์และเครื่องมือหลายอย่างที่ใช้ประกอบกับการกระทำของตน อาทิเช่น อุดมการณ์ (Ideologies) ซึ่งมีทั้งแง่ดีและแง่ร้าย และอาวุธนานาชนิด เป็นต้น รัฐจึงเป็นสิ่งที่มีอันตรายต่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ รัฐอาจใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ที่มีอยู่โจมตีรัฐฝ่ายตรงข้ามที่เป็นคู่ปรปักษ์ได้ในกรณีที่ไม่สามารถตกลงหรือประนีประนอมยอมความในปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างกัน ถ้าหากอารยธรรมและชีวิตของมวลมนุษย์ในโลกนี้จะต้องสูญสลายไปในสามปีข้างหน้าก็คงไม่ใช่เพราะเกิดจากความอดอยาก และความหิวโหยหรือโรคระบาดอันร้ายแรงแต่อย่างใด แต่น่าจะเกิดจากความแตกร้าวในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ เราสามารถจัดการแก้ไขปัญหาในเรื่อง การอดอยาก หรือโรคระบาดอันร้ายแรงได้ แต่เราไม่อาจควบคุมอำนาจและการกระทำของรัฐในการใช้อาวุธ ตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ของรัฐได้โดยเด็ดขาด จะควบคุมได้ก็แต่ในระดับปานกลางโดยอาศัยกฎหมายระหว่างประเทศ สนธิสัญญาระหว่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศเป็นเครื่องมือควบคุม กล่าวได้ว่า สันติภาพและความมั่นคงของโลกขึ้นอยู่กับศิลปะที่รัฐแต่ละรัฐนำมาใช้เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัฐรวมทั้งความสามารถของรัฐในการแก้ไขปัญหา ซึ่งเกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐที่มีต่อกันโดยหาทางหลีกเลี่ยงการใช้วิธีการใด ๆ ซึ่งจะนำมาสู่การทำลายล้างผลาญซึ่งกันและกันในที่สุด ดังนั้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจึงมีความสำคัญในการสอนให้รู้จักและเข้าใจถึงศิลปะและวิธีที่รัฐนำมาใช้ในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ตลอดจนเหตุการณ์และปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งนำมาสู่การทำลายล้างและสงครามระหว่างรัฐ

เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีความสำคัญต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมวลมนุษย์ในโลก การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจึงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง ในปัจจุบัน การศึกษาได้กระทำกันอย่างกว้างขวางมากในสหรัฐอเมริกา และในประเทศต่าง ๆ ในภาคพื้นยุโรป ซึ่งมักศึกษาควบคู่กันไปกับการศึกษาถึงศิลปะที่รัฐบาลของรัฐใช้ในการชักจูงโน้มน้าว หรือบีบบังคับรัฐหนึ่งหรือหลายรัฐ กระทำการหรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งมักปรากฏอยู่เป็นประจำในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ[6] อย่างไรก็ดี การศึกษาในเรื่องดังกล่าวบางครั้งก็เป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจ หรือให้คำตอบในปัญหาที่เกิดขึ้นในเวทีความสัมพันธ์และการเมืองระหว่างประเทศได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้เนื่องจากพฤติกรรมและการกระทำต่าง ๆ ของรัฐเป็นเรื่องลึกซึ้ง มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่เสมอจนบางครั้งไม่อาจติดตามได้ทัน

[6]ดู Harold and Magaret Sprout, *Foundations of International Politics* (Princeton, New Jersey : D. Van Nostrand Co., Inc., 1967), p. 4.